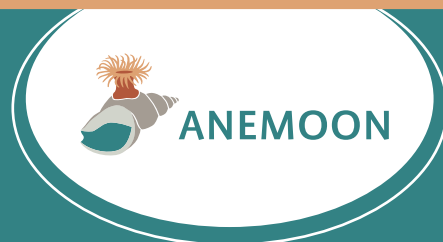

Wat doet het exotische Zuid-Amerikaans brakwaterhorentje hier?

Rykel de Bruyne & Ton van Haaren, Stichting ANEMOON

'Klein slakje met afwijkende penis; huisje als van een Wadslakje'. Zo kwam een nieuw slakje uit de Nederlandse en Belgische binnenwateren aanvankelijk onder de ogen van onderzoekers. Na een internationale speurtocht naar de identiteit van dit schijnwadslakje, gaf DNA de doorslag. De kleine exoot bleek afkomstig uit Uruguay en bereikte op de een of andere manier zowel het Verenigd Koninkrijk als de Belgische en Nederlandse wateren. Bij ons leven ze nu al ruim acht jaar. Toch weten we over het voorkomen in ons land nog maar weinig. Eigenlijk té weinig.

Ontdekking, herkomst en naam

De hier besproken exoot werd voor het eerst waargenomen in het Verenigd Koninkrijk in 2003. In het Theems-estuarium bleek een slakje te leven dat qua grootte en schelpvorm deed denken aan het bekende wadslakje (*Peringia ulvae*) uit zout water. Ook was er overeenkomst met Jenkins' waterhorentje (*Potamopyrgus antipodarum*), een vroege exoot in Europa (in Nederland sinds 1913). Hetzelfde slakje werd enkele jaren later aangetroffen op het Europese vasteland, met waarnemingen uit Nederland (2014; Noordzeekanaal) en België (2017; Westerschelde, Haven van Antwerpen). Behalve kleine afwijkingen in de schelpvorm en een verschillende leefwijze – de dieren komen voornamelijk voor in brak water – bleek vooral de anatomie anders dan van vergelijkbare soorten. Met name viel bij mannelijke dieren de sterk afwijkende penis op. Daarop komen blaasvormige structuren voor die typerend zijn voor het van oorsprong niet-inheemse genus *Heleobia*. Om welke soort het exact ging bleef aanvankelijk onduidelijk. Bij het onderzoek naar de identiteit, waaraan Engelse, Nederlandse, Duitse en Zuid-Amerikaanse onderzoekers meewerkten, gaf uiteindelijk DNA de doorslag. Na vergelijking van DNA-sequenties van de drie Europese landen en Zuid-Amerikaans materiaal, bleek het te gaan om *Heleobia charruana*. Deze soort leeft in oostelijk Zuid-Amerika langs de kust van Brazilië tot Uruguay en mogelijk nog zuidelijker (de langs de Noord-Argentijnse kust levende soort *Heleobia conexa* is mogelijk synoniem). De soort kreeg als Nederlandse naam Zuid-Amerikaans brakwaterhorentje.

Herkenning

Huisjes van *H. charruana* worden tot 6,4 mm hoog en 3,0 mm breed, maar blijven vaak kleiner. Er zijn 6-6¾ vrij vlakke tot matig bolle windingen, met ertussen een ondiepe sutuur (naad). De top is spits, de tophoek gemiddeld breder dan bij het wadslakje en Jenkins' waterhorentje. Ook neemt de lichaamswinding een iets groter (hoger) deel van de totale schelphoogte in. Bij een deel van de huisjes is de onderrand van de mondopening iets uitgezakt ('uitgetrokken' of 'flared-out'). Bij volgroeide huisjes is de buitenlip soms verdikt. Er zijn zowel hoekige exemplaren met geheel vlakke windingen, als meer conische horentjes met bollere windingen. De kleur is meestal roomwit tot grijs, soms bruineel. Algenbegroeiing kan voor een donkerdere kleur zorgen.

Zuid-Amerikaans brakwaterhorentje. Noordzeekanaal, april 2014.
(Foto: Ron Offermans)

Zuid-Amerikaans brakwaterhorentje. Boven en rechts-onder: exemplaren uit het havengebied van Antwerpen, het onderste exemplaar heeft een verdikte mondrand. (Foto's: E. Gittenberger, 2017) Linksonder: onvolgroeid exemplaar uit de Noord-IJplas, met aan het huisje vastgehechte eikapsels. (Foto: Ton van Haaren, 2018)

Bij levende dieren valt op dat de zwarte vlek, die bij het wadslakje net voor het uiteinde van de tentakel zit, bij het Zuid-Amerikaans brakwaterhorentje ontbreekt. Anatomisch onderzoek van de geslachtsorganen kan nodig zijn voor een zekere determinatie; de morfologie van de penis is kenmerkend. In de praktijk blijkt overigens bij slechts een deel van de volwassen mannetjes een geheel ontwikkelde penis aanwezig. De indruk bestaat dat zulke mannetjes vooral in de zomer te vinden zijn. Behalve anatomie en schelp, kan ook het leefgebied helpen bij de determinatie. De nieuwe exoot leeft in ons land voornamelijk in brak water. Wadslakjes leven in veel zoutere wateren en in puur mariene slikgebieden, Jenkins' waterhorentjes daarentegen juist in aanmerkelijk zoeter water.

Voorkomen

Met name in en rondom het Noordzeekanaal komt het Zuid-Amerikaans brakwaterhorentje massaal voor, vanaf IJmuiden tot aan Amsterdam en het daarmee verbonden havengebied. De dieren leven op allerlei vooral zachte sedimenten, zowel op ondiepe plekken als midden in het kanaal op diepten tot 20 meter. Daarnaast zijn er meldingen uit het gebied rondom de Rotterdamse haven (onder andere bij Schiedam, juni 2019) en uit de Oosterschelde (onder andere bij de Bergse Diepsluis, mei 2020). In België leeft de soort in het brakke deel van de Schelde inclusief de Antwerpse Haven tot aan Fort Sint-Filips. Plaatselijk worden dichtheden gezien van wel 15.000 individuen per vierkante meter. Daarnaast bleek de soort in 2021 aanwezig in het riviertje de IJzer aan de Noordzeekust bij Nieuwpoort (gegevens Jan Soors, INBO).

Wat doen ze bij ons?

Inmiddels is het Zuid-Amerikaans brakwaterhorentje alweer ruim acht jaar in ons land. Waar de soort leeft kunnen grote aantallen voorkomen. Het is dan ook vreemd dat er nog steeds zo weinig meldingen zijn uit andere delen van het land. Wordt er niet op gelet, of worden kleine wadslak-achtigen niet goed bekeken, dan wel aangezien voor oude bekenden en dus verkeerd op naam gebracht? Wij zouden graag willen oproepen wél op deze kleintjes te letten. Het kan haast niet anders dan dat het dier met name in Zeeland algemener is dan het nu lijkt. Ook in brakwatergebieden elders in ons land bestaat een trefkans.

Verder lezen

Verspreiding Zuid-Amerikaans brakwaterhorentje. Link: <https://www.verspreidingsatlas.nl/S760578#>

Literatuur Zuid-Amerikaans brakwaterhorentje. Voor link klik hier.

